

MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALARNI KITOB O'QISHGA QIZIQTIRISHDA PSIXOLOGIYANING O'RNI.

Alijonova Diyora

Farg'ona Davlat universiteti Ingliz tili va adabiyoti fakulteti 2-bosqich talabasi.

ANNOTATSIYA Ushbu maqola maktabgacha yoshdagi bolalarni kitob o'qishga qiziqtirish vazifasini muhokama qilishga qaratilgan bo'lib, mazkur vazifani hal qilishda psixologiyaning o'rni qanchalik muhim ekanligi qator tajriba va ma'lumotlar asosida isbotlab berilgan.

Kalit so'zlar: maktabgacha yoshdagi, psixologiya, metod, kuzatish, suhbat, kitobxonlik.

THE ROLE OF PSYCHOLOGY IN ENCOURAGING PRESCHOOL CHILDREN TO READ BOOKS

Alijonova Diyora

Farg'ona Davlat universiteti Ingliz tili va adabiyoti fakulteti 2-bosqich talabasi.

ABSTRACT This article is devoted to the discussion of tasks to stimulate the interest of preschool children in reading books, on the basis of a number of experiments and data, the role of psychology in solving this problem is proved.

Keywords: preschool child, psychology, methodology, observation, conversation, reading.

KIRISH

Ta'lim-tarbiya ishlarini takomillashtirish, uni jahon andozalari darajasiga ko'tarish, fan sohasidagi yangiliklarni amaliy hayotga tatbiq etish muhim masalalardan biri bo'lib qolmoqda. Ayniqsa yosh avlodga ta'lim-tarbiya berish, ularda fan asoslariga nisbatan bilim, ko'nikma, malakalarni shakllantirish davlat siyosatining ustuvor vazifalaridan hisoblanadi [1]. Maktabgacha yoshdagi bolalarning kitobga bo'lgan qiziqishni uyg'otish o'z navbatida psixologiya, bolalar xarakteristikasini bilmay turib amalga oshmaydi. Chunki har bir bola o'z shaxsiyat va dunyo qarashga ega. Shaxs kamoloti va uning taraqqiy etishida psixologiyaning o'rni beqiyosdir [7]. Shuning uchun ham bolalarni kitob o'qishga qiziqtirishda psixologiya eng asosiy omil hisoblanadi. Hozirgi zamon tarbiyachisi ijtimoiy-kasbiy vazifalarini bajarish uchun yuksak ma'naviy xislatlarga ega bo'lishi, umumiy va kasb madaniyati, ziyoliligi, axloqiy pokligi, faolligi, shaxsiy hissiyotlarga berilmasligi, ijodiy tasavvur egasi, psixik jihatdan sog'lom, davlatimiz fuqarosi sifatida mas'uliyatni his eta bilishi lozim. Tarbiyachilik kasbiga xos psixik holatlar va xarakter maktabgacha yoshdagi bolalar psixikasining o'ziga xos xususiyatlarini tarbiyalashning psixik asoslari va

qonuniyatlari haqida bilim, ko'nikma va malakalar berishdan va ularni kasbiy faoliyatga tatbiq etishdan iborat. ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODOLOGIYA

Bolaning 3 yoshdan 7 yoshgacha bo'lgan maktabgacha yoshi bolalik davrining katta bir qismini tashkil etadi. Asosan mana shu davrdan boshlab bolaning mustaqil faoliyatlari rivojlanadi hamda shaxsiy individual xususiyatlari (shaxsiy fazilatlar) tarkib topa boshlaydi. Rus pedagoglaridan P.F.Les Gaftning fikricha, insonning maktabgacha yoshidagi davri shunday bir davrki, ana shu davr mobaynida kelgusida qanday xarakter xislatlari paydo bo'lishi belgilanadi va axloqiy sifatlarining asoslari yuzaga keladi[3]. A.S.Makarenko bolalarni juda kichik davridan boshlab tarbiyalash zarurligi haqida gapirib, tarbiyaning eng muhim asoslari bolaning besh yoshgacha bo'lgan davri mobaynida yuzaga keltiriladi. Mana shu davrda qilingan butun tarbiya, tarbiya jarayonining 90% ini tashkil etadi, degan edi [12]. Maktabgacha yoshdagi bolalarda endigina narsalarni idrok etish, fikrlash tasavvur etish shakllanib boradi. Ular kitoblardagi qahramonlarning qiziqarli qiliqlari, kulgili voqea va hodisalarni tasodiflarni ko'pmoq eslab qoladilar. Agar tarbiyachi kitobni ovozi o'qib ularning diqqatini o'qilgan narsaga tartib tushuntirib bersa, bolalar uni eslab qoladilar. Bu yoshdagi bolalar o'yin orqali voqea va hodisalarni, kishilarning xarakteri va munosabatlarini bilib oladilar ko'rgan eshitgan, o'qigan narsalardagi holatlarni, kishilarni, hayvonlarni "yaxshi" va "yomon"ga ajratadilar va ularga o'z munosabatlarini bildiradilar. Bu yoshdagi bolalarni o'zlarini o'rab turgan muhit, tabiat va undagi hayvonlar, o'simliklar qiziqtiradi. Zamonaviy texnologiyadan foydalanish: Ota ona farzandining kitob o'qishini istaydi, u esa kompyuter o'yinini xohlaydi. Nima qilish kerak? Kitob mutolaasini ana shu jarayonga yaqinlashtirish, ya'ni zamonaviy texnologiyalardan foydalanish lozim. Ota-onalar internetda ko'plab bepul elektron kitoblar topishi va kompyuter yoki planshetdan foydalangan holda elektron kitoblardan o'qib berishi mumkin. Ularni onlayn o'qish yoki yuklab olish ham mumkin. Ba'zi elektron kitoblarning qog'oz nusxasiga nisbatan imkoniyatlari keng. Masalan, audio va video tasvirlar bilan boyitilganligi ularning imkoniyat darjasini yanada oshiradi. Bu esa bolalarni qiziqtirishi aniq. Mutolaa burchagi qilish: Bolalarni chalg'itmaydigan, tashqi shovqin-surondan holi bo'lgan mo'jazgina "uycha" yoki burchak qilib berish ularning kitobga bo'lgan qiziqishini yanada oshirishi mumkin. Ana shunday mo'jazgina chodirchalar ham bolalar uchun "uycha" sifatida xizmat qilishi mumkin. Bolalarni tez-tez kutubxonaga olib borish: Ota-onalar farzandida doimiy ravishda kitob o'qish ko'nikmasini shakllantirishni istashsa, haftasiga hech bo'lmaganda bir marta kutubxonaga olib borishi lozim. Chunki kutubxonada bola turli xil kitoblarni ko'radi va uning kitobga bo'lgan qiziqishi tobora oshadi. Kitoblarni

tez-tez suhbat mavzusiga aylantirish: Agar ota-onalar bolalarini kitob o'qishga g'ayratini oshirmoqchi bo'lishsa, tez-tez ertaklar, hikoyalar aytib bering, umuman kitoblar va ularning mazmun – mohiyati haqida suhbatlashib turishi kerak. Hayotda sodir bo'lgan haqiqiy voqealarni bolalar o'qigan ertak va hikoyalar bilan bog'lashga harakat qilish lozim. Bu esa bolalarni nafaqat o'qishga chorlaydi, balki, mushohada qilishga o'rgatadi, tahlil qilish qobiliyatini shakllantiradi. Bolalarga namuna bo'lish: Bolalar ota-onasida namuna oladilar. Agar ota-onalar muntazam kitob mutolaa qilsangiz, boshqa oila a'zolaringiz bilan turli kitoblar to'g'risida tez-tez suhbatlashsa, kitobdan zavq olganzini ko'rsatsa, bu o'z navbatida bolalar ongiga, psixologiyasiga ta'sir qiladi. Va natijada kitob o'qish asta-sekin bolalarning ham sevimli mashg'ulotiga aylanib boradi. Har kuni kitob o'qib berish: Agar ota-onalar vaqtni ayamadan, bolalarga har kuni kitob o'qib bersa, u asta-sekin o'zi ham muntazam mustaqil tarzda kitob mutolaa qiladigan bo'ladi. Uning hayotida kitobxonlik an'anaga aylanadi. Bolalarni kitobxonlikka o'rganish har xil usullarda olib borilsa ham quyidagi tamoyillarga asoslanadi [6]

Asosiy tamoyillardan biri – yosh kitobxonni o'rganishni uning shaxsini o'rganish bilan bog'liq holda olib borish. Avvalo tarbiyachi suhbat, kuzatish va boshqalar birgalikda kitobxon haqida to'liq ma'lumot bera oladigan bo'lish lozim. Shunday qilib biz yosh kitobxonning qiziqishi va talablarini o'rganish bilan birga uning o'zini ham o'rganamiz. Zero, kitobxonning qiziqishi, talabi uni o'rab turgan muhit (oilal, maktabgacha ta'lim muassasasi, o'rtoqlari) bilan munosabatini qo'shib o'rganishga, u haqda to'liq ma'lumot beradi. Ikkinchi tamoyil, pedagogik va psixologik xususiyatlardan kelib chiqadigan fikrlar va xulosalar asosida yosh kitobxonni o'rganish bilan birga uning qiziqishlarini to'g'ri yo'lga solib, yanada rivojlantirishdan iboratdir. Uchinchi tamoyil bolalar kitobini ilmiy va estetik jihatdan o'rganish bilan uzviy alohida olib boriladi. Tarbiyachi bolalarga atalgan badiiy, ilmiy, ommobob kitoblarni yaxshi bilishi, uni pedagogik tomondan tahlil qila olish kerak. Tarbiyachi bu kitoblarni o'zining mulohazasi va xulosalari bilangina baholab qolmasdan, kitobxonning yosh xususiyati, saviyasi hamda nuqtai nazarini ham hisobga olish lozim.

MUHOKAMA

Shu bilan birga bolalarni kitob o'qishga bo'lgan qiziqishini oshirish uchun psixologiyaning bir necha metodlaridan foydalaniladi: Kuzatish va suhbat – kitoblarni chuqurroq o'rganish usuli bo'lib, tarbiyachi o'zining kundalik ishida kitobxonlar bilan yakka- yakka ish olib borganda doimo shu usuldan foydalanadi. Kuzatish metodi yordamida esa kutubxonachi yoki tarbiyachi kitobxonni

Kitob tanlayotganida, ommaviy ishlarda qatnashayotganida, kitob o'qiyotganida (o'quv xonasida) bevosita ishlanadi. Suhbat metodi orqali u kitobxon fikrini, bilishini, qobiliyatini, qiziqishini, so'zlab berish mahoratini bilib oladi. Bu usulning tarbiyaviy ahamiyati juda katta. Birgalikda ko'ndalang qilish usuli orqali biror bir dolzarb muhokama kuzatiladi. Bu ayniqsa kitob haqida munozara bo'lgani bois o'tkazilganda yorqin namoyon bo'ladi. Tarbiyachilar o'zlarining kundalik faoliyatlarida shunday usullardan foydalanadilarki, u bir vaqtda ham kitobxonni o'rganadi, ham uning o'qishga rahbarlik qiladi. Ovozli o'qishga yoki so'zlab berishga xalq ertaklari juda qiziq manba bo'lib xizmat qiladi. Har xil fantastik sehrli ertaklarni so'zlab berish maqsadga muvofiq. Aniq va yorug' obrazli kichik, qiziqarli ma'nodir ertaklar bolalarni atroflarini o'rab turgan dunyo bilan tanishtiradi. Ularning ko'pgina savollarga javob beradi. Xalq ertaklariga xos bo'lgan xususiyat haqiqatni yomonini, rostni yolg'on ustidan g'alaba qilish xususiyati bolalarda haqgo'ylikni tarbiyalaydi. Natijalar ertaklar bolalarda badiiy adabiyotga qiziqish uyg'otadi. Ammo hamma xalq ertaklari ham bolalarga to'g'ri qilavermaydi. Ertak tanlayotganda bolalarning yosh xususiyatiga, ertakning g'oyasi va mazmuniga e'tibor berish kerak. Maktabgacha yoshdagi bolalarni kitobxonlikka qiziqtirishning yana bir usuli so'zlab berishdir. So'zlab berish asar tanlangandan so'ng birinchi marta o'qib, hamma tomoniga e'tibor berish kerak. Uning mazunini bilan shunday tanishishi va eshituvchilarga ham hikoyaga asardan qanday ta'sirlangan bo'lsa, shunday ta'sirlanishlari kerak. Shundagina kitobdagi hamma narsalar eshituvchilarning esida qoladi, ular holatlarini hatto so'zma-so'z bilib olishadi. So'zlab berishda ma'noga amal qilish lozim [4].

XULOSA

Xulosa qilib aytganda bolalarni kitobxonlikka, kitob o'qishga qiziqtirishda psixologiyaning o'rni beqiyosdir. Chunki psixologiyaning qator metodlari orqali bolalarning kitobxonlik ko'nikmalarini shakllatirishning samaradorligi turli tajriba va tadqiqot ishlari tomonidan aniqlangan. Haqiqatan ham bolaning maktabgacha yoshidagi davri shu qadar mazmundor va faol davrdirki, bu davr bolaning kelgusi o'sishida albatta o'z aksini qoldiradi. Shuning uchun maktabgacha yoshidagi davr ta'sir o'tkizish kuchi jihatidan g'oyat mas'uliyatidir. Bola ilk yoshdan maktabgacha davrga o'tgach, uning butun yashash sharoitida jiddiy psixologik o'zgarishlar yuz beradi. Birinchidan, bola bog'cha yoshiga o'tgach, uning faoliyat doirasi ancha kengayib, mustaqilligi yanada ortadi. Uning o'yinlari, xatti-harakatlari ham boshqacha mazmunga ega bo'la boshlaydi. Ikkinchidan, bolaning butun faoliyatida nutqning roli orta boradi. Uchinchidan, bola maktabgacha yoshga o'tgach, muayyan dastur asosida maxsus pedagog tomonidan tarbiyalana boshlaydi.

Maktabgacha yoshdagi bolaning yashash sharoitida yuzaga kelgan bu o'zgarishlar uning jismoniy va psixik jihatdan o'sib kamol topishniga ta'sir etmay qolmaydi. Maktabgacha yoshdagi bolalarni kitobxonlikka mehr uyg'otishning holatini o'rganish dolzarb masala hisoblanib, umuman bolalarning yosh xususiyatlarini psixologiya fani o'rganadi. Kitobxonlik esa uning xulosalarga tayanib, bolalarning kitob o'qishicha, ularning yosh xususiyatlarini qnaday kitoblarni o'qish o'rganishga ta'sir etadi. Shunday qilib maktabgacha yoshdagi bolalarda, umuman bolalarda kitobga bo'lgin qiziqishni uyg'otishda psixologiyaning o'rni beqiyosdir.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Maktabgacha ta'limning davlat standard. O'zPFITI. T., 1995.
2. Hasanboyeva O.U. va boshqalar. Maktabgacha ta'lim pedagogikasi. T.: Ilm, ziyo,2006
- 3.M.G.Davletshin., Sh.Do'stmuxamedova, M.Mavlonov, S.To'ychiyev.—Yosh davrlari va pedagogi psixologiyall. O'quv qo'llanma. T., 2004-y. 8.2. b.t.
4. N.M.Kayumova "Maktabgacha pedagogika". "TDPU" nashriyoti, T.: 2013-y. 5. yhnp://wwwdetskiysad. ru/ped. 6. http://wwwdetskiysad. ru/ped/dp.064. himl.
7. www.expert.psychology.ru.

